

**До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.132
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1**

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історичної та громадянської освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка Салати Оксани Олексіївни – на дисертацію Афтанаса Андрія Андрійовича на тему «Економічна політика нацистського окупаційного режиму в дистрикті Галичина», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Місце німецької економіки у підготовці та веденні війни мало центральне значення. Нове бачення ролі економіки торкалися не лише економічних питань, а й глибоко вплинули на політику Німеччини та її військову стратегію. Більшість учених розглядали структуру нацистської військової економіки як частину державної політики, вказуючи на те, що значна частина виробленої продукції йшла на нарощування військової боєздатності. Оскільки в економічній політиці нацистської Німеччини домінували прагнення завоювати «життєвий простір» не лише німецького народу, а й окупованих країн, великі зусилля були спрямовані на налагодження виробництва вже на зайнятих територіях та залучення ресурсів цих регіонів.

Наразі, важливе значення для історичної науки має дослідження особливості економічної політики на окупованих територіях України, оскільки саме ці території фігурували в планах нацистського керівництва як невичерпна ресурсна база для подальшого просування на Схід та захоплення нових територій. Звідси є очевидною необхідність дослідити економічний стан та господарство, яке склалося внаслідок економічної політики нацистського

окупаційного режиму на територіях України в роки війни.

Отже, зазначені вище аргументи дають підстави для висновку, що питання економічного стану та господарства дистрикту Галичина, яке склалося внаслідок економічної політики нацистського окупаційного режиму в роки війни є актуальним і потребує глибокого дослідження, а дисертаційна робота Афтанаса Андрія Андрійовича за обраною темою є важливою для розкриття нацистської економічної політики на території України та відтворення повної картини подій у роки Другої світової війни.

Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення дисертації Афтанаса Андрія Андрійовича є обґрунтованими, а сформульовані висновки і рекомендації є самостійними, логічними й закономірними.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, їх вірогідність насамперед забезпечені наступним:

- досконалим вирішенням здобувачем поставлених завдань, що сприяло досягненню поставленої мети наукового дослідження, та чіткою відповідністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ дисертаційної роботи є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими;
- використанням широкої джерельної бази за темою наукового дослідження (367 найменувань у списку використаної літератури);
- відповідністю предметної спрямованості дисертаційного дослідження спеціальності 032 Історія та археологія;
- достатньою географією та кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

У дисертаційній роботі здійснено ґрунтовне опрацювання категоріального апарату. Окрім цього, високий науковий рівень дисертаційної роботи досягнений завдяки правильному оволодінню здобувачем методологією наукової діяльності. Йдеться про використання здобувачем загальнонаукових та спеціальних методів

наукового пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, періодизація, історико-хронологічний, історико-генетичний, історико-типологічний, архівна евристика, узагальнення тощо).

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Достовірність отриманих результатів дослідження, наукових положень та рекомендацій дисертанта підтверджено їхньою апробацією та схваленням на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку, що визначена у вступі мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях дисертації, які сформульовані автором особисто і характеризуються необхідним рівнем наукової новизни.

Характеризуючи наукову новизну дослідження, варто зауважити, що дисертація є комплексним науковим дослідженням особливості реалізації нацистської економічної політики на теренах дистрикту Галичина, де цілісно розглянуто політику нацистської адміністрації у сфері промисловості; простежено заходи влади, спрямовані на відновлення діяльності енергетичної системи галицького дистрикту, запуск виробничої потужності підприємств, продукція яких першочергово йшла на потреби Вермахту.

У роботі показано етапи реалізації політики раціоналізації управління промисловістю, ініційованої у 1942 р. райхсміністром з питань озброєнь та боєприпасів Альбертом Шпеєром. Також, дисертантом вперше охарактеризовано діяльність “Української служби Батьківщині” (далі – УСБ) – організації, до лав якої скеровували здебільшого галицьку молодь, яка мала виконувати трудову повинність в межах дистрикту. З’ясовано умови праці, побуту, ставлення наглядачів таборів до рекрутованих, а також проаналізовано стратегії уникнення призову до підрозділів будівельної служби.

Варта уваги аргументація автора, що «українське питання» посідало одне з ключових місць в колоніальних планах Німеччини, а в експансіоністській політиці Берліну пріоритетним стало захоплення багатих на промислові, сільськогосподарські, трудові ресурси українські території. Він наголошує на тому, що реалізація цього наміру передбачала проведення ряду реформ, спрямованих на подолання економічної кризи й нарощування військового

потенціалу країни. Український чинник у нацистській колоніальній й расовій доктринах був визначальним передусім у контексті забезпечення продовольчої стабільності в країні. Офіційний Берлін не мав на меті сформувати незалежну українську державу.

Важливим також є висновок автора, що дистрикт Галичина розглядався окупаційною адміністрацією передусім як сільськогосподарський регіон, а місцеве населення повинно було забезпечувати продовольством як Німеччину, так і Вермахт. З огляду на це, окупаційна влада намагалась встановити чіткий контроль за посівною кампанією та жнивими, спираючись на окружну й повітову адміністрації.

Обґрунтованим є також висновок автора про те, що важливою складовою нацистської економічної політики стало використання трудового потенціалу дистрикту Галичина. Окупаційна влада здійснювала кампанію з вербування і депортації місцевого населення на працю до Німеччини. Автор показує, що для цього вона активно залучала різноманітний пропагандистський інструментарій: агітаційні матеріали в періодичних виданнях, діяльність агентів-вербувальників.

Дисертаційна робота містить низку й інших цікавих та обґрунтованих висновків та пропозицій. Загалом, ступінь наукової новизни дисертаційного дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Повнота викладення наукових результатів дисертації підтверджується тим, що основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені у 7 наукових публікаціях, з-поміж яких: 5 – у наукових фахових виданнях України, що включені до категорії «Б»; 2 – у збірниках тез доповідей на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Отримані результати розширюють і доповнюють теоретичні та наукові аспекти дослідження питань комплексу проблем, пов'язаних з особливостями реалізації політики управління промисловістю краю та еволюцію ставлення

населення краю до економічних змін, впроваджених нацистською окупаційною владою, а теоретичні положення, пропозиції, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, можуть бути використані у науково-дослідній сфері, зокрема, для подальшого дослідження проблематики економічного потенціалу краю у післявоєнний період та економічної історії України загалом. Також результати дослідження можуть бути використані під час викладання курсів («Історія України», «Історія Другої світової війни», «Економічна історія України»), спеціальних курсів краєзнавчого характеру, при підготовці навчально-методичних комплексів із відповідних навчальних дисциплін та методичних рекомендацій.

Окрім цього, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані як у викладацькій, так і в суспільно-політичній та громадській діяльності.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження Афтанаса Андрія Андрійовича містить посилання на використані автором джерела та літературу відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Усі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано. Порушення академічної доброчесності не виявлено.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення.

Дисертація складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Повний обсяг дисертації становить 223 сторінки. Перелік використаних джерел та літератури містить 367 найменувань.

Структура дисертації побудована за певною логікою і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759).

Анотація дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи наукову, практичну значущість дисертації Афтанаса Андрія Андрійовича, її актуальність, наукову новизну, обґрунтованість та аргументованість її результатів, а також можливість використання пропозицій і рекомендацій дисертанта для подальшого вивчення економічного потенціалу України, навіть за умови військового стану, варто зауважити, що окремі положення дисертації є дискусійними або ж недостатньо чітко сформульованими. Зазначене обумовлює необхідність висловлення таких зауважень:

1. В основу історіографічного огляду автор закладає предметно-тематичний принцип і аналізує дослідження, які показують різні аспекти становища Німеччини у міжвоєнний період; загальні праці з історії Другої світової війни, в яких розкриваються особливості реалізації нацистського “нового порядку” на окупованих територіях, зокрема й в межах дистрикту Галичина; і, тільки в до третьої групи відносить наукові праці, що безпосередньо торкалися проблем, які розглядаються в окресленій дисертаційній роботі. Обраний підхід до визначення ступеня історіографічної розробки окресленої проблематики цікавий, однак, більш важливим є аналіз наукових праць, які безпосередньо торкаються специфіки нацистського окупаційного режиму на території галицького дистрикту.

2. У підрозділі 2.1, 2.2 автор дисертаційної роботи розкриває процес підготовки керівництва нацистської Німеччини до війни та яке місце займала Галичина в його планах. Однак, важливо було б показати як розвивалася економіка та аграрний сектор у цьому регіоні напередодні війни, пояснити чому так приваблював цей край нацистське керівництво. Це дало б можливість порівняти наскільки складним було соціально-економічне становище сільського населення до 1939 року і в роки нацистської окупації.

3. У третьому розділі дисертант, чомусь, спочатку (у підрозділі 3.1) розкриває особливості аграрної політики окупаційної влади, а вже потім (у підрозділі 3.2) – основні засади нацистської економічної політики на окупованих територіях та систему її управління. Це певною мірою порушує логіку викладу матеріалу та його розуміння.

4. Розкриваючи діяльність українців у сільському господарстві та промисловості варто було б звернути більше увагу на соціальне становище та побутові умови мешканців сіл. Це дало б можливість зрозуміти чому населення дистрикту Галичина було незадоволене політикою нацистської Німеччини і вже в перші місяці 1942 року чинило опір, приховуючи від окупаційної влади продукти та зерно.

5. Розкриваючи політику нацистської Німеччини у сфері праці та трудових відносин дисертант сформував три підрозділи. Зважаючи на те, що процес мобілізації висвітлюється в обох підрозділах (4.1, 4.2) виникає слушне питання чи потрібно було його виділяти у два підрозділи?

6. Висновки, зроблені автором дисертаційного дослідження є виваженими і відповідають на поставлені завдання. Однак, варто було б у висновках показати які ж саме унікальні архівні матеріали, які не використовувалися попередніми дослідниками були введенні до наукового обігу.

7. У списку джерел та літератури дисертант посилається на матеріали Федерального військового архіву Фрайбурга, тут варто було б написати назви справ з якими він працював, як це прописано в інших архівних справах.

8. У тексті дисертаційного дослідження відслідковуються орфографічні помилки (с. 22, 23, 85..) та стильові огріхи, незрозумілі слова утворенні з поєднання двох різних слів (53, 54...).

Варто підкреслити, що висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний та дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку, достатньо високий теоретичний рівень та науково-практичну значущість дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Дисертація Афтанаса Андрія Андрійовича на тему «Економічна політика нацистського окупаційного режиму в дистрикті Галичина» є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, які в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для історичної науки.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 032 Історія та археологія, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502).

Отже, здобувач Афтанас Андрій Андрійович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри історичної
та громадянської освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
доктор історичних наук, професор

Оксана САЛАТА